

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: "Jak ich widzą, tak ich piszą" - rzecz o wyglądzie Słoweńców

Author: Maria Waclawek, Maria Wtorkowska

Citation style: Waclawek Maria, Wtorkowska Maria. (2018). "Jak ich widzą, tak ich piszą" - rzecz o wyglądzie Słoweńców. W: J. Tambor (red.), "Pogranicza, mniejszości, regiony, etnolingwistyka" (S. 271-289). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

MARIA WACŁAWEK
Uniwersytet w Lublanie
Lublana, Słowenia
Uniwersytet Śląski
Katowice, Polska

MARIA WTORKOWSKA

Uniwersytet w Lublanie
Lublana, Słowenia

„JAK ICH WIDZĄ, TAK ICH PISZĄ” – RZECZ O WYGLĄDZIE SŁOWEŃCÓW

Szeroko rozumiana zewnętrżność człowieka często jest jego wizytówką i staje się podstawą nie zawsze świadomie dokonywanej kategoryzacji i oceny. Jak pisze Anna Szymanik: „[p]ierwszą informacją, do której mamy dostęp, fizycznie stykając się z drugą osobą, jest jej wygląd” (Szymanik 2014, 7). To przywołane w tytule niniejszego tekstu popularne przysłowie¹, odzwierciedlające stereotypowy sąd o tym, że ludzi ocenia się po ich wyglądzie i zachowaniu, jest wyrazem refleksji nad językowo-kulturowym wyobrażeniem zewnętrżności Słoweńców² wyekscerpowanym z wypowiedzi słoweńskich i polskich respondentów. W tekście wykorzystano metodologię językowego obrazu świata, w tym stereotypu, który autorki rozumieją – jak Jerzy Bartmiński – jako funkcjonujące w języku i mentalności danej społeczności językowo-kulturowe antropocentryczne, generalizujące, zdroworozsądkowe,

¹ Prysłowie *jak cię widzą, tak cię piszą* (Krzyżanowski, red. 1969–1978, 3, 660–661) jest zarejestrowane również w innych postaciach i językach (por. ang. *fine feathers make fine birds*, niem. *Kleider machen Leute*, rosyjskie *одежда красит человека* czy fińskie *vaatteet tekevät miehen*; https://pl.wiktionary.org/wiki/jak_ci%C4%99_widz%C4%85_tak_ci%C4%99_pisz%C4%85; dostęp: 31.03.2017).

² O zachowaniu i cechach charakteru przypisywanych Słoweńcom piszemy w innym tekście (Wacławek, Wtorkowska 2017a).

opisowe, ale i odpowiednio wartościujące wyobrażenie danego obiektu, ujawniające określony punkt widzenia i takąż perspektywę (zob. Bartmiński 2007; 2009). Proces stereotypizacji należy uznać za integralny składnik języka naturalnego, „który opiera się na podmiotowej kategoryzacji zjawisk oraz na konwencji i powtarzaniu (bez tego jakiegokolwiek porozumiewanie się byłoby niemożliwe)” (Bartmiński 2007, 86).

Przed przystąpieniem do prezentacji wyników analizy konieczne wydają się wyjaśnienia, które pozwolą uzasadnić tezy niniejszego tekstu. Ze względu na brak powszechnej znajomości Słowenii i Słoweńców wśród Polaków, wynikający m.in. ze zbyt rzadkich wspólnych kontaktów, czego powodem jest odległość geograficzna, niewielkość terytorialna kraju, a przede wszystkim historia narodu słoweńskiego, jego wielowiekowa zależność i związana z tym młodość Słowenii, kraju, który pojawił się na mapie politycznej Europy dopiero w ostatnim dziesięcioleciu XX wieku, trudno jest mówić o istnieniu wśród społeczeństwa polskiego stereotypowego obrazu Słoweńca³. Z pewnością jednak można badać funkcjonowanie takiego wizerunku (i jego ewentualne przemiany) wśród tych Polaków, którzy kontaktu z przedstawicielami Słowenii doświadczyli. Właśnie w tym znaczeniu będziemy używać określenia językowo-kulturowy heterostereotyp Słoweńców. W związku ze wskazaną małą liczbą kontaktów polsko-słoweńskich trzeba zdać sobie sprawę z ograniczonych możliwości dostępu do odpowiedniej grupy respondentów. Warto również zanalizować, jak Słoweńcy postrzegają samych siebie, bowiem łączne ujęcia auto- i heterostereotypowe pozwalają zrekonstruować pełniejszy obraz. Takie badania mają walor poznawczy, pozwalają lepiej rozumieć to, czym jest inność, jak jest percypowana i werbalizowana.

Podstawą materiałową artykułu są wypowiedzi udzielone w badaniach ankietowych, które przeprowadzono w marcu i kwietniu 2016 r. wśród 100 respondentów – 50 Polaków, którzy mieli lub mają kontakt ze Słoweńcami

³ Niezbyt liczne kontakty polsko-słoweńskie mogą wynikać również z obustronnie słabo rozwiniętej turystyki – której punktami docelowymi byłyby wzajemnie oba kraje. Słoweńcy stosunkowo rzadko wybierają nasz kraj jako kierunek swoich urlopów. Podobnie Polacy zwykle nie spędzają wakacji w Słowenii kojarzonej przez nich z wysokimi cenami, niewielkim dostępem do morza i przez to kojarzącej się wyłącznie z tranzytem do Chorwacji.

i analogicznie tyluż Słoweńców mających kontakt z Polakami⁴. Otrzymane wyniki nie są w pełni reprezentatywne – wybór respondentów nie był losowy, dokonano go na podstawie dostępności, a zatem uzyskane wyniki nie mogą zostać uogólnione na całą polską i słoweńską społeczność. Wśród badanych przeważały osoby płci żeńskiej, prawie wszyscy mieli wyższe wykształcenie⁵. Ankieta składała się z 5 pytań otwartych⁶. Ograniczając się do danych językowych dotyczących wyglądu zewnętrznego Słoweńca, przedstawimy syntetyczne ujęcie tylko tej części materiału językowego. Schemat 1. przedstawia wszystkie wyróżnione przez nas kategorie semantyczne językowo-kulturowego wyobrażenia Słoweńców.

Na przyjęty podział luźno nakłada się struktura aspektowa. Podział na aspekty (Bartmiński 2007; Bartmiński, red. 2006) jest dla nas dodatkowym kryterium (por. Waclawek 2015, 198). W przypadku stanowiącej temat niniejszego tekstu kategorii *wygląd* będą to aspekty fizykalne (biologiczno-estetyczne) i kulturowe.

Z badanego materiału wyekscerpowano odpowiednie cechy, które sprowadzono do mniejszej liczby cech deskryptorowych⁷. Uznałyśmy, że nie powin-

⁴ Pozwala to na ujęcie konfrontatywne – zakładamy, że zarówno w opisach auto-, jak i heterostereotypowych będą porównania do mieszkańców kraju nad Wisłą. Taki stan rzeczy wynika również z faktu, że respondenci wiedzieli, że badania są prowadzone przez Polki.

⁵ Wśród ankietowanych byli reprezentanci różnych przedziałów wiekowych od 18 do 80 lat. Wśród Polaków przeważały osoby mające od 25 do 50 lat. Byli to studenci programu Erasmus+ i Polacy mieszkający na stałe lub czasowo w Słowenii. Większość respondentów słoweńskich to obecni lub byli studenci lublańskiej polonistyki (głównie w wieku od 18 do 35 lat). Ankiety były wypełniane w języku rodzimym, co pozwalało badanym na pełne wyrażenie swojej opinii; na potrzeby niniejszej pracy słoweńskie wypowiedzi zostały przełożone na polski (tłum. M. Wtorkowska).

⁶ Pytania: 1. Kto to jest Słoweńiec/Słowenka? (prośba o zdefiniowanie); 2. Proszę wskazać i krótko opisać to, co (najlepiej) charakteryzuje Słoweńca i Słowenkę (a. wygląd; b. charakter, zdolności, zachowanie; c. relacje rodzinne; d. kulinaria; e. stosunek do: pieniędzy, nauki i wykształcenia, religii, państwa i narodu; f. sposoby spędzania wolnego czasu; g. inne); 3. Co szczególnie kojarzy się Panu/Pani ze Słoweńcem i Słowenką, a także ze Słowenią i tym, co słoweńskie? Proszę uzasadnić swój wybór; 4. Czy zna Pan/Pani jakieś dowcipy, anegdoty lub powiedzenia o Słoweńcach (Słowenkach)? Jeśli tak, to jakie? 5. Czy chciałby Pan/chciałaby Pani jeszcze coś dodać na temat Słoweńca i/lub Słowenki?

⁷ Termin „deskryptor” został zaczerpnięty z badań lubelskich etnolingwistów (zob. np. Bartmiński, red. 2006, 36), jednak w niniejszym opracowaniu zbliża się ku większym odłamkom (modelom).

no się ignorować cech werbalizowanych tylko w pojedynczych przykładach (por. Bartmiński 2007, 90), co zakłada zmienność kulturowo uwarunkowanych stereotypów, a także dystans do uzyskanych wyników. Łącznie na temat samego wyglądu Słoweńców udało się zebrać 380 konkretyzacji (197 wśród polskich respondentów i 183 wśród słoweńskich – liczby te stały się podstawą obliczeń procentowych, osobno w auto- i heterostereotypie).

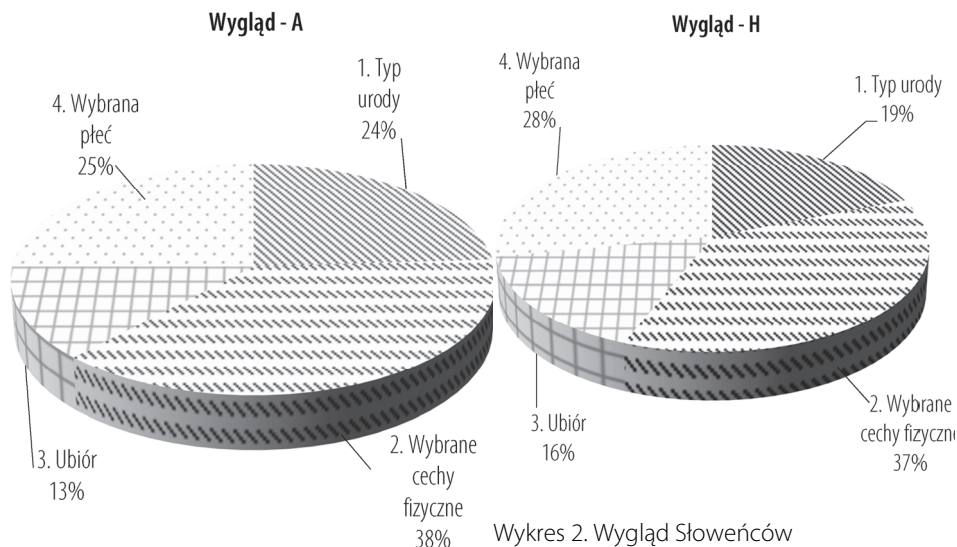
Schemat 1. Kategorie semantyczne językowo-kulturowego stereotypu Słoweńców

Ankietowani udzielali w większości odpowiedzi ogólnych, które dotyczyły całej słoweńskiej nacji (*wygląd środkowoeuropejski*), choć zdarzały się wypowiedzi, w których pisali osobno o konkretnej płci (*kobiety są niższego wzrostu; ona – z warstwami makijażu i kiczu; Słowenka: dość atrakcyjna, zgrabna; mężczyźni dbają o wygląd i zdrowie; on – podąża za modą; Słoweniec: naprawdę trudno uogólnić*). Respondenci dookreślali typ urody, wybrane (ogólne i szczególne, związane z częściami ciała) cechy fizyczne, ubiór, ewentualnie dokładniej charakteryzowali przedstawicieli wybranej płci. Wykresy 1. i 2. obrazują uzyskane wyniki w przeliczeniu na dane procentowe⁸.

Zebrany materiał językowy pozwolił na wyróżnienie następujących podkategorii: 1. typ urody, 2. wybrane cechy fizyczne, 3. ubiór, 4. wybrana płeć.

⁸ A – autostereotyp, H – heterostereotyp.

Dystrybucja wyodrębnionych konkretyzacji⁹ w obrębie wskazanych podkategorii okazała się bardzo zbliżona.

Wykres 1. Wygląd Słoweńców – autostereotyp

Wykres 2. Wygląd Słoweńców – heterostereotyp

TYP URODY

Pierwsza większa grupa cech zewnętrznych, która została wydzielona z analizowanego materiału językowego, dotyczy typu urody Słoweńców. W ujęciu autostereotypowym tego typu egzemplifikacje stanowiły prawie 1/4 wszystkich wyodrębnionych dookreśleń, w heterostereotypowym nieco mniej (A – 24%, H – 17%). Wyniki zebrano w tabeli 1.

⁹ By unikać powtórzeń zamiennie będziemy używać określeń: *konkretyzacja* (uszczegółowienie, jednostkowy przykład), *przykład*, *egzemplifikacja*, *dookreślenie* czy *werbalizacja* na nazwanie wyodrębnionych z bazy materiałowej fragmentów wypowiedzi respondentów. Zdajemy sobie sprawę z przyjętego uproszczenia.

Tabela 1. Typ urody Słowenców

Słowenicy	Autostereotyp		Heterostereotyp	
	%	Przykłady	%	Przykłady
nie mają cech charakterystycznych	14	wyglądają jak każdy inny: <i>nie ma szczególnych cech charakterystycznych; brak szczególnych cech rasowych; brak wyrazistych cech wyglądu; bez szczególnych cech fizycznych; nie mamy zdefiniowanego wyglądu; naprawdę trudno uogólnić, ponieważ wydaje mi się, że typowego wyglądu nie ma; wyglądem się raczej za bardzo nie wyróżniamy; myślę, że jest prawie niemożliwe określić wygląd typowego Słowenca/typowej Słowenki; nie ma wspólnego, jednorodnego wyglądu, który byłby rozpoznawalny jako „słoweniski”; trudno po wyglądzie o kims powiedzieć, że jest Słowencem; nie mogę i nie potrafię uogólnić, ponieważ ludzie, których znam, są bardzo różni</i> przeciętni: przeciętni; przeciętny wygląd; przeciętny	5	wyglądają jak każdy inny: <i>pod względem antropologicznym brak wyrazistych cech swoistych; według mnie nie ma żadnych cech fizycznych wyróżniających Słowenców; nie znajdują cech wyglądu zewnętrznego, które mogłabym przypisać ogólnie do Słowenek/Słowenców</i> przeciętni: (por. kolejny podpunkt – wyglądają jak Europejczycy)
wyglądają jak Europejczycy	4	<i>niewyróżniający się europejski wygląd; podobny do pozostałych mieszkańców Europy; wygląd charakterystyczny dla Europy Środkowej i Południowej; południowy środkowoeuropejski z przejściem w kierunku śródziemnego</i>	3	<i>rysy europejskie; Europa Środkowa; typowy Słoweniec lub Słowenka nie wyróżnia się wśród przeciętnych mieszkańców Europy; nic – wygląda jak przeciętny Europejczyk</i>
wyglądają jak Słowianie/Polacy	4	Słowianie: <i>większość jest typowo słowiańska; typ słowiański</i> Polacy: <i>podobnie jak Polacy; [wygląd] nie bardziej inny niż Polaka</i>	6	Słowianie: <i>słowiański typ; słowiańska uroda; nie widzę żadnych cech zewnętrznych odmiennych od wielu innych narodowości w Europie, np. Polaków, Czechów, Słowaków</i> Polacy: <i>Słowenicy nie różnią się od Polaków, zarówno pod względem cech fizycznych, jak i ubioru; nie potrafię wskazać żadnych szczególnych cech, np. w porównaniu z Polakiem/Polką, jeśli chodzi o cechy wrodzone (karnacja, kolor włosów, oczu itp.)</i>

są typem mieszanym	2	<i>mieszanka słowiańskich, germańskich, romańskich i węgierskich genów zrobiła swoje; Słoweńcy są z wyglądu bardzo mieszańi, przecież otoczeni jesteśmy tak różnymi narodami, że się już dość wymieszaliśmy z innymi; mieszane rysy twarzy (germańskie, słowiańskie, romańskie itd.)</i>	5	<i>Słoweńcy stanowią mieszankę południowych cech wyglądu (...) oraz cech wyglądu charakterystycznych dla mieszkańców Austrii; mieszanina słowiańskiego i śródziemnomorskiego typu urody; (...) typ mieszańi</i>
razem	24		19	

Analiza materiału językowego wyraźnie wskazuje, że w opinii ankietowanych brak jest jednoznacznych cech wyglądu Słoweńców. Wskazują na to konkretyzacje *expressis verbis* wyrażające taki osąd, zgrupowane w deskrytorze: Słoweńcy nie mają cech charakterystycznych; które zdecydowanie przeważały w autostereotypie (A – 14%, H – 5%). Z takim ujęciem korespondują pozostałe trzy dające się zrekonstruować modele: Słowieńiec wygląda jak Europejczyk / jak Słowianin (w tym Polak) / jak typ mieszańi. Pomimo niewielkiego odsetka każdego z nich uzyskane dane są interesujące badawczo. Pierwszy wpisuje obraz Słoweńca w bardziej uniwersalny (europejski) krąg, drugi zaś zawęży go do członków ludów z południowo-wschodniej Europy, przy czym zgodnie z wypowiedziami części ankietowanych, głównie z kraju nad Wisłą, zewnętrżność Słoweńca nie odróżnia go od Polaka. Takie ujęcie polonocentryczne w heterostereotypie nie powinno dziwić. Stereotypowo definiowany obiekt postrzegamy subiektywnie, z własnego punktu widzenia i takiej perspektywy (Bartmiński 2009, 78–79). Kolejny deskrytor językowo doprecyzowuje specyfikę słoweńskiej powierzchowności, określając ją jako mieszankę cech zachodniosłowiańskich lub germańskich i południowoeuropejskich. Brak cech charakterystycznych Słoweńców podkreślają również jednostkowe konkretyzacje werbalizujące przeciętność. Były one rozumiane zarówno w kontekście szerszego porównania do innych mieszkańców starego kontynentu (w heterostereotypie – *przeciętny Europejczyk*), jak również oceniania zewnętrżności tylko przedstawicieli nacji słoweńskiej (w autostereotypie – *przeciętny wygląd*, a zatem taki, który jest typowy i/lub niczym szczególnym się nie wyróżnia; ambiwalentność wartościowania zdradza podejście krytyczne w ocenie własnej powierzchowności).

WYBRANE (OGÓLNE I SZCZEGÓŁOWE) CECHY FIZYCZNE

Największa część językowych dookreśleń wyglądu Słoweńców w konkretyzacjach auto- i heterostereotypowych dotyczyła wybranych – ogólnych bądź szczegółowych – cech fizycznych (A – 38%, H – 37%). Mniejsza część z zakwalifikowanych tu wypowiedzi odnosiła się do cech ogólnych (A – 10%, H – 18%). Przykładowe użycia przypisane do odpowiednich deskryptorów:

Tabela 2. Ogólne cechy wyglądu Słoweńców

Słoweńcy są	Autostereotyp		Heterostereotyp	
	%	Przykłady	%	Przykłady
zadbani	2	<i>zawsze czysty; zadbany wygląd</i>	9	<i>Ljublanczani [lublańczycy] są baaardzo zadbani; bardzo dużą wagę przykładają do wyglądu zewnętrznego, do ubrania, uczesania; schludnie ubrani; dorodni ludzie, o harmonijnych wyrazistych rysach; w ogóle to bardzo piękny naród, podczas pierwszego przyjazdu byłam zaskoczona ilością ładnych osób na ulicach</i>
wysportowani (i szczupli)	1	<i>coraz więcej jest jakichś typów sportowych (kobiet i mężczyzn); zazwyczaj gdzieś od szczupłych do średnio grubych</i>	9	<i>smukła i wysportowana sylwetka; bardzo wysportowani; charakterystyczne, że zarówno mężczyźni, jak i kobiety mają często wysportowane, smukłe, umięśnione sylwetki, co wskazuje na uprawianie sportów; są bardzo wysportowani i dbają o zdrowie; szczupli; szczupły</i>
mniej zadbani	6	<i>nie przesadza w trosce o swój wygląd; zadbany od święta; nie przywiązujemy tyle wagi do wyglądu zewnętrznego; z wyglądu nie tak przyjemnie ładni jak Polacy</i>	–	–
inne	1	<i>kształt sylwetki zależy od poszczególnego człowieka i jego stylu życia</i>	–	–
razem	10		18	

Analiza ilościowa i jakościowa tej grupy danych językowych pokazuje znaczne (i jak się później okaże jedynie pozorne) różnice w ujęciach auto- i heterostereotypowym. Sami Słowenci określają się – m.in. w porównaniu z Polakami – jako mniej zadbani (6%). Werbalizacje odmiennego stanu rzeczy – troski o wygląd zewnętrzny i związane z tym pozytywne wartościowanie własnej powierzchowności – w badanej grupie Słowenców okazało się zaskakująco rzadkie, co pokazuje podejście samokrytyczne.

Inny, zdecydowanie pozytywny, obraz wyłania się z heterostereotypowych konkretyzacji wpisujących się w omawianą podkategorię. Biorący udział w badaniu Polacy podkreślali to, że Słowenci jako naród są wysportowani i szczupli (9%). Zwerbalizowanie uznania dla zdrowej sylwetki może świadczyć o tym, że w odczuciu ankietowanych aktywność fizyczna nie jest aż tak popularna w Polsce, jak w Słowenii. Praktycznie zabrakło tego typu wypowiedzi wśród ankietowanych Słowenców, dla których prawdopodobnie uprawianie sportów i wiążący się z tym zdrowy wygląd jest czymś zwyczajnym, więc niewartym językowego wyrażenia. W ujęciu heterostereotypowym pozytywnie wartościowano również urodę mieszkańców Słowenii, określając ich jako zadbanych i ładnych (9%). Ankietowani nie byli jednak konsekwentni w swym osądzie, co pokażą wyniki dotyczące innych podkategorii (ubiór, dookreślenie wybranej płci).

Znaczną część zebranego materiału, zwłaszcza w autostereotypie, stanowią różnego rodzaju językowe konkretyzacje odnoszące się do wybranych części ciała (A – 24%, H – 19%), por. tabela 3.

Uzyskane dane nie tworzą spójnego obrazu, ciało ludzkie postrzegane jest fragmentarycznie. Respondenci językowo doprecyzowali karnację, wzrost, włosy, twarz, w tym oczy. Otrzymane wyniki można zinterpretować jako swoiste potwierdzenie tego, że wygląd zewnętrzny Słowenców tworzy mieszanka cech typowych dla różnych Europejczyków. Co interesujące, właściwie tylko w słoweńskich konkretyzacjach pojawiły się bezpośrednie porównania do wyglądu Polaków: wskazywanie, że Słowenci mają ciemniejszą karnację, choć sami (zapewne w konfrontacji z przedstawicielami z innych krajów byłej Jugosławii lub z Włoch) określają się jako osoby o jasnym typie urody. Poza tym w autostereotypie nieco więcej było werbalizacji przypisujących wysoki wzrost przedstawicielom własnego narodu.

Tabela 3. Szczegółowe cechy wyglądu Słoweńców

Słoweńcy mają odpowiednie...	Autostereotyp		Heterostereotyp	
	%	Przykłady	%	Przykłady
karnację	9	<i>jasna karnacja; mają jasną karnację skóry; jasna skóra; raczej o bladej karnacji; jasna karnacja skóry (ciemniejsza niż u Polaków); jedni są bardziej północno jaśni, inni zaś bardziej południowo ciemni; nieco ciemniejsze rysy niż u Polaków/Polek; trochę więcej ciemnej karnacji skóry</i>	4	<i>jasna karnacja; w miarę jasna karnacja; ciemna karnacja; smagła cera</i>
włosy	7	<i>częściej ciemniejszych włosów niż Polacy; ciemniejsze włosy; brązowowłosy; przeważają brązowe włosy (od jasnych, siwawych po bardzo ciemne); większość ma brązowe włosy jasne włosy; jasne do ciemne włosy</i>	5	<i>ciemne włosy; czarne/ciemne włosy; czarne włosy; raczej bruneci często blondyni; jasne włosy; włosy częściej jasne niż ciemne; włosy ciemny blond</i>
wzrost	5	<i>często bardzo wysocy; przeciętnie wysocy ludzie; średnio wysoki wzrost; Słoweńcy są przeciętnego do nieco nadprzeciętnego wzrostu (również kobiety); naród o średnio wysokim wzroście; nie jesteśmy za bardzo wysocy</i>	5	<i>wysocy; zwykle wysocy; wzrost – wysoki; wzrost raczej wysoki; osoby średniego wzrostu albo też wysoki; wzrost raczej średni</i>
twarz	4	<i>ostre rysy twarzy; powaga na twarzy; podłużna twarz; delikatne rysy; mieszane rysy twarzy</i>	2	<i>wysokie czoło; kwadratowy kształt twarzy</i>
oczy	3	<i>jasne oczy; niebieskie oczy; zielone/niebieskie do ciemnych oczu; brązowooki; częściej ciemniejsze oczy niż u Polaków</i>	3	<i>jasne oczy; jasne oczy (zielone, niebieskie, szare); czarne/ciemne; oczy czarne</i>
razem	28		19	

UBIÓR (ASPEKT KULTUROWY)

Tym, co szczególnie nas wyróżnia, świadczy o naszym wyglądzie, stosunku do niego, jest elementem autokreacji, a zarazem bywa przejawem naszych przekonań, upodobań itp. jest sposób ubierania¹⁰. Jak zauważa A. Szymanik, „strój może skutecznie oddziaływać na percepcję piękna, a co za tym idzie – także na jego oceny” (Szymanik 2014, 193). Wprawdzie odsetek tego typu egzemplifikacji nie był bardzo wysoki (A – 13%, H – 16%), jednak uzyskany na ich podstawie obraz jest interesujący (zob. tabela 4.).

Z wypowiedzi obu grup ankietowanych wynika, że Słoweńcy raczej nie przywiązują wagi do elegancji, wyżej ceniąc wygodę i praktyczność (A – 5%, H – 7%). Mimo to sami siebie mogą postrzegać jako osoby modne i ładnie ubrane. Tak jednak nie odbierają ich polscy respondenci biorący udział w badaniu, *luźny stosunek do obowiązujących trendów mody i zasad tzw. dress code'u* Słoweńców jest powodem krytyki Polaków (Polek) przywiązujących większą wagę do mody, a przede wszystkim do konieczności dopasowania stroju do oficjalnej sytuacji. Jest to zgodne z przeświadczeniem zwerbalizowanym przez jedną z ankietowanych: *to, jak wyglądamy, świadczy o nas i pośrednio o naszym stosunku do osób, z którymi się spotykamy*. Niezobowiązujące traktowanie zasad związanych z ubiorem, jak wyjaśniają respondenci, wynika m.in. ze słoweńskiej praktyczności. Sygnalizowane we wcześniejszych wypowiedziach przywiązanie do sportu ujawnia się również w rejestrowanych (wprawdzie rzadko) egzemplifikacjach określających strój i styl Słoweńców jako sportowy. Takie wypowiedzi mogą również świadczyć o typowym dla tego narodu przedkładaniu użyteczności i wygody nad elegancję. Inne językowe dookreślenia aspektu kulturowego związanego z ubiorem były jednostkowe.

¹⁰ Ważna okazuje się również fryzura czy biżuteria.

Tabela 4. Ubiór Słoweńców

Słoweńcy ubierają się...	Autostereotyp		Heterostereotyp	
	%	Przykłady	%	Przykłady
praktycznie / mniej elegancko	5	<i>ludzie [w sposobie ubierania] są też bardzo ukierunkowani na użyteczność; miłość do bardziej praktycznych ubrań; w większości luźno ubrani; najchętniej nosimy luźne ubrania; latem ludzie wszystkich klas społecznych prywatnie oraz służbowo [są] w pełnym letnim stroju i otwartych butach – częściej niż Polacy (powiązane z warunkami pogodowymi); wygodnie</i>	7	<i>ceniący funkcjonalność ponad styl i wygląd; można w tym dopatrywać się praktycyzmu (ubierają się tak, by było im wygodnie); ogólnie ma dość luźny stosunek do obowiązujących trendów mody i zasad tzw. dress code'u; myślę, że jeśli chodzi o ubiór, to Słoweńcy (i kobiety, i mężczyźni) mają mniej wycucia i nie zawsze potrafią ubrać się stosownie na daną okazję (na egzamin, oficjalne spotkanie, do kościoła itd.); ich brak wycucia sytuacji [w kontekście stroju] czasem mnie razi; nie potrafi się ciekawie ubrać, nie śledzi „nowinek” w modzie; nie przywiązują wagi do mody</i>
na sportowo	2	<i>ubrani na sportowo; chętnie ubierają się na sportowo; bardzo chętnie noszą dres, adidasy</i>	5	<i>sportowy strój; styl sportowy, luźny; lubią nosić luźne stroje – dres, adidasy; często widzę ludzi w sportowych ubraniach</i>
ładnie i modnie	4	<i>ładnie ubrani; starsi ludzie dbają o wygląd – mają ładne i drogie ubrania, fryzury, buty, torby; podąża za modą</i>	1	<i>wiele osób z dobrym gustem i ciekawym stylem</i>
inne	2	<i>Słoweńca rzadko widzisz w stroju ludowym, w odróżnieniu do sąsiednich narodów bądź pokrewnych, słowiańskich kultur, gdzie występuje to częściej, nawet z godnością – u nas wywołałoby to śmiech u wielu ludzi</i>	3	<i>ubierają się nieodpowiednio do pogody. np. płaszcz w ciepły dzień czy trampki zimą; nie boją się prezentować swojego własnego stylu ubioru</i>
razem	13		16	

KONKRETYZACJE WYBRANEJ PŁCI

Znaczący odsetek danych językowych należących do kategorii *wygląd* współtworzy językowe konkretyzacje aparycji wybranej płci Słoweńców (łącznie: A – 25%, H – 28%). Egzemplifikacje te potwierdzają wcześniej przedstawione analizy, ale kilka jednostkowych wypowiedzi dodaje nowe elementy w rekonstruowanym językowo-kulturowym obrazie Słoweńca i Słowenki.

WYGLĄD SŁOWENKI

Nieco więcej konkretyzacji wyglądu przedstawicielek narodu słoweńskiego (A – 12%, H – 17%) można wiązać z tym, że stereotypowo („tradycyjnie”) to kobiety ocenia się pod względem ich aparycji (Doroszewicz 2002; Kaschak 2005; Waclawek 2016). Na podstawie materiału językowego udało się zrekonstruować dwa wzajemnie wykluczające się modele: Słowenka jest atrakcyjna / Słowenka jest mało atrakcyjna. Przykładowe wypowiedzi zostały przywołane w tabeli 5.

Atrakcyjna Słowenka (A – 4%, H – 7%) jest szczupła i wysportowana, ładna, zadbana, poza tym jest stosownie, ciekawie albo przynajmniej *sensownie* ubrana. W wypowiedziach obu grup narodowościowych wskazano również na waloryzowaną neutralnie praktyczność ubioru (wygodne buty, styl sportowy). W przypadku modelu mniej atrakcyjnej aparycji (A – 3%, H – 7%) ocena ankietowanych – zwłaszcza z Polski lub w porównaniu z kobietami z tego kraju – jest surowa: *na ogół nie są tak zadbane jak Polki; Słowenki [są] mało urodziwe; nie widziałam rodowitej Słowenki, która ciekawie się ubiera*. Sposobem pogodzenia tych sprzecznych modeli niech będą słowa jednej z polskich respondentek: *Słowenki są ładne, jednak nie zawsze umieją to pokazać albo raczej nie zawsze mają potrzebę, by to podkreślić*. Dookreślenia innego typu niż przywołane są sporadyczne.

Ankietowani obu grup narodowościowych okazali się krytycznymi obserwatorami słoweńskiej płci pięknej – co w kontekście respondentów – kobiet,

stanowiących większość objętych badaniem osób – wydaje się znaczące. Przywołane werbalizacje można uznać za obiektywny osąd, potwierdzenie wysokich wymogów związanych z aparycją, jakie generalnie kulturowo stawia się kobietom, a które nie zawsze spełniają Słowenki. W przypadku wypowiedzi Polek dodatkowo można również zinterpretować przywołane konkretyzacje jako swoisty sposób dowartościowania się – surowiej ocenia się „innego” – w tym kontekście „inną” (por. Bartmiński 2007, 99; Panasiuk 1998, 93).

Tabela 5. Wygląd Słowenki

Słowenka jest:	Autostereotyp		Heterostereotyp	
	%	Przykłady	%	Przykłady
atrakcyjna	4	<p>zadbana: <i>kobiety są zadbane</i> ładna: <i>kobiety są piękne; o Słowenkach mówi się, że są ładne; dość atrakcyjna, zgrabna</i> wysportowana: <i>kobiety są przede wszystkim bardziej szczuple bądź o sportowej sylwetce</i></p> <p>ubranie (aspekt kulturowy): <i>Słowenka lubi się wyszykować, wygląda stosownie, nierzucająco się w oczy, ale przyjemnie</i></p>	7	<p>zadbana: <i>dbają o swój wygląd</i> ładna: <i>Słowenki są ładne; dziewczyny zazwyczaj są bardzo ładne; urodziwa</i> wysportowana i szczupła: <i>wysportowana; Słowenki są w większości bardzo szczuple i wysportowane; mają dobrą kondycję fizyczną; młode dziewczyny są (...) bardzo szczuple</i></p> <p>ubranie (aspekt kulturowy): <i>sensownie ubrane (jeśli kicz, to kontrolowany), widać w tym ich charakter, a nie tylko bieżące trendy; ciekawie ubrana</i></p>
mato atrakcyjna	3	<p><i>na ogół nie są tak zadbane jak Polki; powiedziałabym, że dla nas zadbanie czy wygląd nie są tak istotne; ona – z warstwami makijażu i kiczu</i></p> <p>aspekt kulturowy: <i>Słowenka – nie martwi się za bardzo swoim wyglądem</i></p>	7	<p><i>Słowenki mało urodziwe; szerokie biodra, nieproporcjonalna figura; dość otyłe; kobiety mniej zadbane niż np. Włoszki; raczej brak im polotu i finezji; średnio zadbane; w przypadku młodych kobiet zdziwiło mnie, że rzadko zauważam osoby, które zwracają moją uwagę ciekawym wyglądem. Słowenki są ładne, jednak nie zawsze umieją to pokazać albo raczej nie zawsze mają potrzebę, by to podkreślić; niezbyt dbające o siebie</i></p> <p>aspekt kulturowy: <i>nie widziałam rodowitej Słowenki, która ciekawie się ubiera. Nie ma swojego stylu, jak się ubierze, to na sportowo lub tak praktycznie i szablonowo, że wszystkie wyglądają jak jedna masa; niedbale ubrana; brak elegancji wśród kobiet</i></p>

inne	5	<p>włosy: <i> długie włosy u kobiet; jest wiele farbowanych blondynek; Słowenka – zazwyczaj brunetka; kobiety mają ciemne włosy</i></p> <p>wzrost: <i> wysokie kobiety; kobiety są średniej wysokości (160–168 cm); kobiety są niższego wzrostu</i></p> <p>aspekt kulturowy: <i> dziewczyny zazwyczaj noszą obcisłe dzinsy i balerinki; rzadziej nosimy spódnice i wysokie obcasy</i></p>	<p>włosy: <i> Słowenka ma ciemne włosy i brązowe albo niebieskie oczy</i></p> <p>wzrost: <i> jest osobą niewysoką</i></p> <p>aspekt kulturowy: <i> kojarzą mi się ze sportowym stylem ubierania się (zauważyłam, że dziewczyny łączą eleganckie ubrania, sukienki, spódniczki ze sportowym obuwiem); lubiąca etnowzory i ozdoby</i></p>
razem	12		17

WYGLĄD SŁOWEŃCA

Co ciekawe (a może i typowe), analiza zebranego materiału ukazuje postrzeganie wyglądu Słowenka w bardziej pozytywnym świetle niż to było w przypadku wyglądu Słowenki. Stosunkowo dużą liczbę konkretyzacji wizerunku męskiego, ilościowo nieznacznie ustępującą werbalizacjom obrazu kobiecego (wygląd Słowenki: A – 12%, H – 17%; wygląd Słowenka: A – 13%, H – 11%) należy tłumaczyć płcią respondentów, a także zmianami socjokulturowymi związanymi ze zwiększającą się egalitaryzacją we wzajemnym postrzeganiu się kobiet i mężczyzn. Kobieta z oglądanej i ocenianej przeszła w rolę oglądającej i oceniającej. Tabela 6. zbiera uzyskane wyniki.

Zasadniczo respondenci obu grup narodowych określają Słowenka jako męczyznę atrakcyjnego (A – 5%, H – 7%): przystojnego, wysportowanego, dobrze zbudowanego i zadbanego (ostatnia cecha głównie w ujęciu autostereotypowym), do czego można dołączyć przypisany mu wysoki wzrost. Negatywnie wartościowane ujęcie krytyczne, przedstawiające Słowenka jako osobę nieatrakcyjną (*mężczyźni nie przywiązują wagi do wyglądu zewnętrznego; mają mięsień piwny*), zarejestrowano w jednostkowych przypadkach, częściej w autostereotypie.

Tabela 6. Wygląd Słoweńca

Słowiec jest...	Autostereotyp		Heterostereotyp	
	%	Przykłady	%	Przykłady
atrakcyjny	5	<p>zadbany: mężczyźni bardzo dbają o wygląd; młodzi mężczyźni przywiązują więcej wagi do wyglądu; mężczyźni dbają o wygląd i zdrowie</p> <p>przystojny: mężczyźni są piękni; w porównaniu z Polakami powiedziałabym, że są Słoweńcy bardziej atrakcyjni; przystojni</p> <p>wysportowany: o wysportowanej sylwetce; silni</p> <p>aspekt kulturowy: dużo jest metroseksualnych; on – podąża za modą</p>	7	<p>zadbany: zadbani</p> <p>przystojny: mężczyźni [są] bardzo przystojni; przystojni; w miarę przystojny; Słoweńcy [są] dość przystojni</p> <p>wysportowany: jego postawa wskazuje na to, że dba o swoje zdrowie i kondycję fizyczną; wysportowany; często uprawiają sport i chodzą na siłownię; panowie często ładnie zbudowani</p>
mало atrakcyjny	3	<p>mężczyźni nie przywiązują wagi do wyglądu zewnętrznego; wielu mężczyzn w średnim wieku (40–60 lat) ma duży brzuch od picia piwa; mężczyźni mają mięsień piwny; za bardzo wyrzeźbione ciała</p>	1	<p>podobnie [jak Słowenka] niezadbany i niedbale ubrany; niski wzrost</p>
inne	5	<p>włosy: jest dużo ciemnowłosych mężczyzn</p> <p>wzrost: mężczyźni są wysocy, gdzieś między 179–180 cm; wysocy</p> <p>aspekt kulturowy: mężczyźni z wqsami; chłopcy [noszą] džinsy i sweter z kapturem albo koszulę i marynarkę</p>	3	<p>włosy: mężczyzna o włosach w kolorze ciemny blond</p> <p>wzrost: Słoweńcy są z reguły wysocy; rośli</p> <p>oczy: o oczach niebieskich albo brązowych</p>
razem	13		11	

PODSUMOWANIE

Wygląd jest ważny. Odgrywa znaczącą rolę (nie tylko) przy pierwszym kontakcie, pozwala na schematyczne, stereotypowe kategoryzowanie, a pierwsze wrażenie trudno zmienić. Ocena nacji tylko na podstawie pobieżnego

oglądu jest częsta i nierzadko krzywdząca. Ankietowani jednakże okazali się wnikliwymi i stosunkowo obiektywnymi obserwatorami, opisywali elementy pozytywnie wartościowane – doceniając walory zewnętrzne Słoweńców, przede wszystkim związane z ich urodą, dbałością o ciało i kondycję fizyczną – neutralnie, np. związane z praktycznością i wygodą, bądź negatywnie. Respondenci językowo wyrażali trudność, jaką mieli z kategoryzacją czy raczej stereotypizacją wyglądu przedstawicieli opisywanej nacji. Zgodnie z tym Słoweńcy nie odznaczają się specjalnym typem urody, dlatego wyglądają jak inni, a więc jak Europejczycy, w tym Słowianie (a nawet Polacy). Brak typowych cech wyglądu sprawia, że bywają postrzegani jako typ mieszany: *W urodzie uwidacznia się kulturowe mieszanie różnych plemion i wpływów słowiańskich oraz germańsko-romańskich. Często są to wysocy blondyni, ale też osoby o typie widocznie południowym, co może wskazywać na typ włoski lub na pochodzenie z innych republik byłej Jugosławii.* Werbalizowane przez ankietowanych trudności ze zdefiniowaniem wyglądu Słoweńców można tłumaczyć również tym, że jest to przejaw procesów unifikacyjnych w kulturze (*trudno po wyglądzie o kimś powiedzieć, że jest Słoweńcem*), a także impuls do badań językowo-kulturowego wyobrażenia Europejczyka w ogóle. Wyrażaną uciążliwość przy kategoryzacji albo niechęć do niej można interpretować również jako eksplikację potrzeby przełamania schematycznego myślenia (*nie mogę i nie potrafię uogólnić, ponieważ ludzie, których znam, są bardzo różni*). Mimo deklarowanych trudności ze stereotypizacją wyglądu Słoweńców ankietowani językowo dookreślali ogólne i szczegółowe cechy aparycji. Ujęcie fragmentaryczne (dotyczące karnacji, włosów, twarzy itd.) nie tworzy spójnego obrazu. Cenne, choć ilościowo nie najliczniejsze, okazały się uwagi dotyczące aspektu kulturowego związanego z ubiorem, zgodnie z którym Słoweńcy preferują wygodę i praktyczność, często mają styl sportowy i raczej *luźny stosunek do dress code'u* – co może być różnie wartościowane. Na podstawie zebranego materiału możliwa była konkretyzacja obrazu obu płci. Co znamienne, wyobrażenie słoweńskiej kobiety wyraźniej zawierało elementy nacechowane negatywnie. Taki krytyczny obraz tylko symbolicznie pojawił się w przypadku wizerunku Słoweńca. Prezentowana rekonstrukcja językowo-kulturowych portretów Słoweńców jest fragmentaryczna, ponieważ była ograniczona czasem historycznym, wielkością i rodzajem grupy objętej ba-

daniem, a także koniecznością przedstawienia tylko części wyników analiz – jedynie dotyczących kategorii *wygląd*. Wykorzystanie danych z różnych źródeł, nie tylko z ankiet, ale także z wywiadów, z blogów czy z tekstów literackich, dałoby możliwość pełniejszego uchwycenia językowo-kulturowego stereotypu. Ponadto trzeba być świadomym, że społeczne (mentalne, kulturowe) funkcjonowanie schematycznych wyobrażeń wiąże się ze swoistym relatywizmem: „co dla jednej osoby jest słuszne, dla innej osoby takim być nie musi. Stereotypy zatem, choć znane wszystkim uczestnikom danej kultury, nie muszą być przez nich w całości podzielane i najczęściej nie są” (Habrajska 2000, 14).

BIBLIOGRAFIA

- Bartmiński J., red., 2006, *Język – wartości – polityka. Zmiany rozumienia wartości w okresie transformacji ustrojowej w Polsce. Raport z badań empirycznych*. Lublin: Wyd. UMCS.
- Bartmiński J., 2007, *Stereotypy mieszkają w języku*, Lublin: Wyd. UMCS.
- Bartmiński J., 2009, *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin: Wyd. UMCS.
- Doroszewicz K., 2002, *O atrakcyjności fizycznej kobiet*, w: Stojanowska E., red., *Możliwości i ograniczenia w kreowaniu własnej atrakcyjności interpersonalnej*, Warszawa: Wyd. Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej.
- Habrajska G., 2000, *Metody ankietowe i analiza tekstów w badaniu językowego obrazu świata*, w: „Język a Kultura”, t. 13, Dąbrowska A., Anusiewicz J., red., Wrocław: Wyd. UW.
- Kaschak E., 2005, *Nowa psychologia kobiety*, Gdańsk: Gdańskie Wyd. Psychologiczne.
- Krzyżanowski J., red., 1969–1978, *Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich*, t. 1–4, Warszawa: PIW.
- Panasiuk J., 1998, *O zmienności stereotypów*, w: „Język a Kultura”, t. 12, *Stereotyp jako przedmiot lingwistyki*, Anusiewicz J., Bartmiński J., red., Wrocław: Wyd. UW.
- Szymanik A., 2014, *Uroda czy ubranie? O atrakcyjności fizycznej młodych kobiet w percepcji dorastającej młodzieży*, Bydgoszcz: Wyd. Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.
- Wacławek M., 2013, *Świat wartości dziewczyny w opinii uczniów klas gimnazjalnych*, w: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”, t. 22., Synowiec H., red. Katowice: Wyd. UŚ.
- Wacławek M., 2015, *Czas na... stereotyp CHŁOPAKA i jego modyfikacje (na przykładzie wypowiedzi młodzieży)*, w: Guzy A., Jagodzińska D., Wacławek M., Zok-Smoła A., red., *Czas na... Język i dydaktyka w badaniach młodych naukowców*, Katowice: Wyd. UŚ.
- Wacławek M., 2016, *O wyglądzie DZIEWCZYNY w konceptualizacjach młodzieży*, w: „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego”, t. 25, Krzyżyk D., red., Katowice: Wyd. UŚ.
- Wacławek M., Wtorkowska M., 2017a, „Słowiański Austriak” – o charakterze Słoweńców *słów kilka*, „Jezikoslovni zapiski”, nr 23/1.

Wacławek M., Wtorkowska M., 2017b, „Słowiański góral spod Alp” – z badań nad auto- i heterostereotypem Słowienca, w: Vojteková M., red., *Jazyk v kultúre, kultúra v jazyku III. Język w kulturze, kultura w języku III*, Preszów: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove. Opera linguistica.

Wacławek M., Wtorkowska M., [w druku], *Słowienców spędzanie wolnego czasu – w kręgu badań językowo-kulturowych stereotypów*. Kołodziej A., Piasecki T., red., *Słowiańszczyzna dawniej i dziś – język, literatura, kultura III*, Červený Kostelec: Nakladatelství Pavel Mervart.

Maria Wacławek, Maria Wtorkowska

‘FINE FEATHERS MAKE FINE BIRDS’ – A NOTE ON SLOVENIANS’ LOOK

The authors present the research results screening the chosen semantic category of the stereotype of Slovenians. The research material consists of answers to questionnaires that were distributed among the Polish and Slovenian respondents. Although all respondents admitted to encountering problems with stereotyping, they turned out to be the perceptive observers, precisely describing the general and particular features of appearance. All the same, the material analysis hands over the following sub-categories: 1. the type of beauty; 2. physical characteristics; 3. dress; 4. gender, and along with the comparisons expressed through auto- and hetero-stereotyping, gives a way to recapture the fuller cultural and lingual picture of Slovenians’ portrayal.

Keywords: stereotype, Slovenians, language image of a world